

Escenes imaginades de la vida de Jaume I

- 1 de maig del 2010 a les 18.00 h
- La Closeta, la Massana, en el marc de la 14a edició de La Massana Còmic

Joan J. Busqueta i Riu

Doctor en història medieval, professor i degà de la facultat de Lletres de la Universitat de Lleida

Antoni Borrell i Pujol

Artista plàstic, pintor figuratiu especialista en temes històrics, paisatge i retrat

▲ Currículum

Joan J. Busqueta i Riu

Dades biogràfiques

En Joan J. Busqueta va néixer a Sant Andreu de Palomar (Barcelona), el 17 de març del 1961. Va cursar els estudis de geografia i història a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar el 1984 amb premi extraordinari. Es doctorà en història medieval el 1989. Des del desembre del 1984 és professor de la universitat, primer a Barcelona, i des del gener del 1991 a la Universitat de Lleida. Actualment és degà de la facultat de Lletres de la Universitat de Lleida.

Relació amb els centres d'estudis locals

Mentre residia a Sant Andreu, va impulsar, conjuntament amb altres, la creació, el 1987, del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, dedicat a la defensa i projecció del patrimoni cultural i natural de Sant Andreu, així com al foment de la història local del Pla de Barcelona, a través de la revista anual *Finestrelles*, diferents exposicions, visites guiades, cicles de conferències i seminaris, publicacions diverses i la realització de tallers d'història, amb la formació del grup Erdoc (Equip de Recerca Documental).

Encara a Barcelona, entre el 1985 i el 1989 va formar part de la junta gestora i directiva que va refundar la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i va ocupar, des de 1986 a 1997, la direcció de la secció d'Història de l'Institut d'Estudis Andorrans (seu de Barcelona), des d'on va impulsar l'estudi de la documentació medieval i moderna andorrana.

A Lleida, destaca la seva activitat a l'Ateneu Popular de Ponent, del qual fou president entre els anys 2001-2006, després d'un període en què n'ocupà la vicepresidència. En aquesta mateixa línia ha col·laborat estretament, en el marc de l'Associació Amics de la Seu Vella, en les campanyes de promoció i estudi de la Seu Vella de Lleida i el seu entorn.

Al capdavant de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, del qual va ser director entre el febrer del 2007 i el setembre del 2009, va renovar i reforçar els vincles amb la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, va impulsar la relació amb la resta de centres i Instituts d'Estudis de les Terres de Lleida i va consolidar l'IEI com a institució aglutinadora i pont entre els diferents centres. Ha endegat col·leccions pròpies de l'IEI com "Clau de Volta", "Xiqar, llibres d'Història", "Cimbori", etc. Un dels eixos en relació amb els estudis locals ha estat dotar d'eines metodològiques tots aquells estudiosos per tal de millorar els treballs de recerca local.

El seu ferm convenciment de la necessitat dels estudis locals, especialment de la història local, l'ha dut, des de bon començament, a orientar els seus estudis i dirigir treballs de recerca, tesines i tesis en aquesta direcció i a participar, entre d'altres projectes editorials, en la coordinació de l'àrea d'Història de la col·lecció "Catalunya Romànica", així com també en jurats com els dels premis Francesc Carreras i Candi, en la seva XVI edició, o el Josep Lladonosa i Pujol des de la XII edició. També, en aquest mateix sentit, ha comissariat o coordinat diferents exposicions, com ara *A l'entorn del Rec Comtal* (1987), *800 anys de govern municipal a Lleida* (1997), *Stadium. Reconstrucció virtual i multimèdia de l'antic burg universitari de Lleida (segles XIV-XV)* (1997), *Lavaix: un monestir entre la realitat i la llegenda* (1999), *Seu Vella: l'esplendor retrobada* (2003) i *Hug Roger III, comte de Pallars, i la fi de la Catalunya Comtal* (2005), entre altres.

El 2010 a Badalona va rebre el premi Recercat que atorguen l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Publicacions

Ha escrit més d'una cent vintena de publicacions entre llibres a l'entorn de Sant Andreu del Palomar i Lleida als segles XIII i XIV, capítols de llibres i articles, veus de diccionari i catàlegs, ressenyes i revisions de llibres, traduccions i edicions de textos medievals, coordinacions i edicions de llibres.

Línees de recerca

Les seves línies de recerca abasten història medieval, història de les institucions medievals, història de les relacions entre la ciutat i el seu entorn en la baixa edat mitjana, història del pensament i de la Universitat medieval.

Ha dirigit diverses tesis doctorals i ha participat en comitès i representacions internacionals com el Centro Alfonso IX de Historia de las Universidades, dependent de la Universidad de Salamanca; des del 2003, la Revista *Imago Temporis. Medium Aevum*, dependent del Grupo de Investigación Consolidado en Estudios Medievales; *Espai, Poder i Cultura*, del 2007 al 2013.

Ha organitzat congressos, seminaris, jornades, etc. científicotecnològics d'àmbit nacional i internacional.

Currículum

Antoni Borrell i Pujol va néixer a Barcelona el 1927, però viu a Baldomar, prop d'Artesa de Segre, des de fa anys. És un veterà geni de la historieta que en els últims temps s'ha centrat en el seu vessant pictòric. Ha estat convidat a La Massana Còmic per presentar-hi l'exposició *Escenes imaginades de la vida de Jaume I*, una sèrie que va concebre fa dos anys, quan es commemoraven els 800 anys del seu naixement.

Les teles, de considerables proporcions, ofereixen recreacions dels moments més significatius en la vida del rei, seguint en part el que explica el *Llibre dels Feyts*, la crònica dictada pel mateix Jaume I. Borrell imagina, per exemple, l'escenari en què, el 1214, als 6 anys, l'infant Jaume rep el jurament de fidelitat i és reconegut com a rei pels representants dels estaments catalans i aragonesos, al palau reial de la Suda de Lleida. O el moment del seu casament amb Violant, la seva segona muller, el 1235. I moments de les victorioses campanyes que va emprendre.

La mostra va tenir la col·laboració de la Diputació de Lleida i de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

Tot i que Borrell estarà present en la trobada per exhibir la feina pictòrica, la seva trajectòria està també molt marcada per la dedicació al gènere de la historieta, en què es va manifestar com un dels genis creadors del país veí

del sud. El veterà autor va protagonitzar la seva primera exposició com a pintor el 1951. Els crítics de seguida van destacar de la seva producció pictòrica, de tipus figuratiu, la manera en què sap captar i plasmar figures i paisatges, amb colors ocres i càlids, i com aconsegueix una intensitat rica de la llum. Amb tots aquests elements dota de gran personalitat la seva obra.

Durant l'etapa com a dibuixant de còmic, va treballar intensament tant per al mercat europeu com per al nord-americà. De la producció concebuda per al mercat espanyol destaquen sèries com *Tamar*, que va encetar el 1961. En van sortir un total de 186 números, publicats per Toray.

Una altra de les creacions de Borrell que va gaudir del favor del públic espanyol va ser *El capitán Stapleton*, per a la col·lecció *Aventuras*, que va sortir el 1968.

Quaderns de la sèrie *Hazañas bélicas* i il·lustracions per a les novel·les juvenils de la nissaga *Los Hollister* es troben entre les feines més reconegudes del dibuixant.

L'autor barceloní va pintar el seu primer paisatge a l'oli als 12 anys. Era aleshores molt present la influència del seu pare, el seu primer mestre.

Als 26 va encetar la carrera com a dibuixant de còmic treballant per a Bruguera, Toray i Vértice. Borrell va dedicar-se a aquesta activitat de manera principal fins als 50 anys. Aquest moment marca el punt d'inflexió en la trajectòria professional de l'autor, que decideix centrar-se de manera gairebé exclusiva en la pintura, bàsicament retrats i paisatges, en olis i aquarel·les.

Per començar, reproduïx intensament les vistes del poble on s'instal·la a viure, Baldomar, a la comarca de la Noguera. Decideix en un primer moment compartir la tasca pictòrica amb l'escultura. I d'aquest vessant queden figures com el monument de la Perduaira, a Vilanova de Meià; l'homenatge als avis instal·lat a Artesa de Segre; el monument als torronaires d'Agramunt, o els erigits als soldats a Talam, al baró d'Eroles i a la Verge de Salgar. Les terres lleidatanes han estat subjecte freqüent de la seva producció artística. Així, per exemple, va col·laborar en el llibre de Josep Lladonosa *Història d'Artesa de Segre i de la seva comarca*.

Aquesta tasca li ha estat reconeguda amb nombrosos premis i homenatges.

Artista polifacètic, considera l'activitat creadora com una lluita constant que no és sinó el reflex extern de la constant recerca d'un mateix, com ha manifestat en diverses ocasions.

En l'àmbit pictòric, una de les activitats més cultivades és la de retratista per encàrrec. Així, n'ha fet els de personalitats com el rei d'Espanya, Joan Carles I, o el de l'anterior president del govern espanyol, José María Aznar.

El seu interès per la història el va portar a pintar una llarga sèrie de jaciments arqueològics ambientats amb els personatges anònims que hi varen viure. Actualment Antoni Borrell és conseller adjunt de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, membre de l'Institut de Ciències del Quaternari i director del Museu Paleontològic de Baldomar, que va inaugurar l'any 1970. El contingut és, bàsicament, el fruit de diverses troballes fetes per ell mateix en diferents jaciments de la comarca. En l'aspecte paleontològic, els materials exposats abracen des de l'època primària fins al quaternari, amb fòssils del carbonífer i del secundari. En el vessant arqueològic s'hi poden veure eines del paleolític i del neolític a més de ceràmiques de l'època romana, medieval i catalana del s. XVII.

Escenes imaginades de la vida de Jaume I “El rei que té Lleida”

Text anotat de la conferència visita guiada amb motiu de l'exposició celebrada a la Massana (Andorra), 2010

Quadre 13. El rei dictant la crònica (Xàtiva, 1244). Mides (cm): 108 x 141

Quadre 1. El rei Jaume. Mides (cm): 84 x 127

Deia Francesc Carreras i Candi, l'any 1908, amb motiu del primer Congrés d'història de la Corona d'Aragó, que les gestes de Jaume I eren una “barreja de llors i espines, com no podia ser altra cosa un regnat tan llarg i mogut”.¹ Tan llarg i mogut! Certament, la vida del Conqueridor ocupà la major part del segle XIII, entre 1208, data del seu naixement a Montpeller, la nit de l'1 al 2 de febrer, per la Candelera, i la de la seva mort a València, el 27 de juliol de 1276. Acompanyeu-me, doncs, i endinsem-nos en les escenes recreades, imaginades per l'artista Antoni Borrell,² a partir, fonamentalment, de textos extrets del *Llibre dels Feits*, la famosa *Crònica* que el mateix rei Jaume dictà.³ La seva autobiografia, escrita per algun dels seus escrivans o notaris, com el canonge de Lleida i després bisbe d'Osc, Jaume Sarroca, segurament en dos moments: el primer, cap al 1244 i el segon, cap al 1274, ja al final de la vida del rei (quadre 13).⁴ Un recorregut pictòric que té en la ciutat i les terres de Lleida un dels seus principals fils conductors, ja que aquí trobà el rei, des de bon començament, l'ajut i el compromís necessaris per a les seves empreses, per a les seves gestes. Tant fou així que al mateix segle XIII, el trobador Olivier el Templar, en un sirventès de caire polític, atiant el monarca perquè prengués part en la darrera croada, i tot considerant aquesta estreta relació, l'anomenava “el rei que té Lleida”.⁵ Tindrem ocasió d'exemplificar aquesta vinculació i ratificar les paraules de l'historiador Josep Lladonosa quan deixà dit, amb tota raó, que era impossible estudiar el regnat de Jaume I sense referir-se àmpliament a Lleida.⁶

Tanmateix, per començar i a manera de pròleg, dues imatges, dos retrats. La primera, la del nostre protagonista (quadre 1), en edat madura, amb barba, majestàtic, dotat d'aquell aire de llegenda, fort, alt, guerrer i governant imponent amb el capell, la cota de malla i aquella espasa portada del castell de Montsó, de la qual estava tan orgullós: “E nós llevam-nos tost, e llaçam-nos los capells de ferre a la testa. E havíem-nos aduita una espaa de Montsó que havia nom Tisó, que era molt bona e aventurosa a aquells qui la portaven, e volguem-la més llevar que la llança...” (*Llibre dels Feits*, cap. 174). *Tisó*, com una de les espases del Cid, potser la mateixa que a final del segle XI

era en mans del famós cabdill castellà. Certament, la major part de les imatges que ens han arribat, ja des de les primeres realitzades al mateix segle XIII, destaquen, majoritàriament, aquests elements del seu atractiu físic, de la seva fortalesa, tal com ho féu el cronista Bernat Desclot, a final d'aquella tretzena centúria: "Aquest rei en Jacme d'Aragó fo lo pus bell hom del món; que ell era major que altre hom un palm, e era molt bé format e complit de tots sos membres, que ell havia molt gran cara, e vermella, e flamenca, e el nas llong e ben dret, e gran boca e ben feita, e grans dents, belles e blanques, que semblaven perles, e els ulls vairs, e bells cabells rossos, semblants de fil d'aur, e grans espatlles, e llong cors e delgat, e els brasses grossos e ben feits, e belles mans, e llongs dits, e les cuixes grosses, e les cames llongues e dretes e grosses per llur mesura, e els peus llongs e ben feits e bona manera causans. E fo molt ardit, e prous (virtuós, respectable) de ses armes, e forts, e valent, e llarg de donar, e agradable a tota gent e molt misericordiós; e hac tot son cor e tota sa volentat de guerrejar ab sarraïns".

El segon retrat (quadre 2), el del rei Pere el Catòlic (1196-1213), fill d'Alfons el Cast i Sança de Castella. Del seu matrimoni amb Maria de Montpeller nasqué, el 1208, i malgrat les males relacions entre ambdós cònjuges, el futur Jaume I. Aquest farà una breu caracterització del regnat del seu pare, un bon cavaller d'armes, però de qui heretarà una situació ben difícil, amb una corona enfrontada entre diferents bàndols i amb un patrimoni reial cada cop més empobrit i empenyorat; dos àmbits d'actuació en què es forjarà la personalitat del governant des de ben aviat. Així s'expressa en dos passatges del *Llibre*, quan recorda la seva infantesa: "Nostre pare lo rei en Pere fo lo pus franc rei que anc fos en Espanya, e el pus cortès, e el pus avinent, si que tant donava que ses rendes e ses terres ne valien menys. E era bon cavaller d'armes, si bo n'hi havia al món..." (cap. 6). I més endavant, "...E tota la terra que nostre pare havia en Aragó e Catalunya era empenyorada tro als jueus e sarraïns, e encara les honors, que eren setcentes cavalleries en aquell temps, e nostre pare lo rei Don Pere havia-les totes donades, e venudes de cent trenta enfora. E no havíem a un dia, quan nós entram en Montsó, què menjar. Si era la terra destròida e empenyorada!" (cap. 11). Altrament, el rei Pere participà en dues de les tres batalles decisives que obren les portes del segle XIII⁸ i que, sens dubte, orientaran l'acció políticomilitar de Jaume I, com també ho faran en la dels altres reis contemporanis, com Ferran III el Sant, de Castella i Lleó (1217-1252);⁹ Alfons X el Savi, de Castella (1252-1284), gendre del rei Jaume, i amb qui signarà el Tractat d'Almíra,¹⁰ el 1244, quan Alfons encara no havia assolit la dignitat reial i actuava com a infant i primogènit del rei Ferran; Lluís IX el Sant, de França (1226-1270), amb qui signarà el famós i controvertit Tractat de Corbeil, el 1258.¹¹ En fi, Enric III d'Anglaterra (1216-1272), el successor de Joan Sense Terra, i amb qui es consoliden les bases del parlamentarisme anglès, o l'emperador Frederic II, *stupor mundi* (1211-1250) a la mort del qual es produeix "el gran interregne" (1250-1273).

La primera batalla es produí a Las Navas de Tolosa (La Carolina, Jaén), el 16 de juliol de 1212. Els exèrcits del rei Pere combateren al costat de les hosts d'Alfons VIII de Castella i de Sanç VII

Quadre 2. Pere el Catòlic, rei d'Aragó (1196-1213). Mides (cm): 84 x 127

Quadre 7. L'estol al port de Salou (estiu del 1229).
Mides (cm): 157 x 100

Quadre 8. La presa de Mallorca (31 de desembre del 1229). Mides (cm): 157 x 125

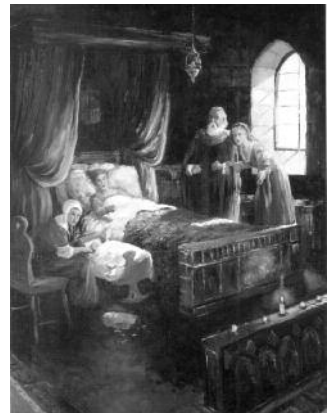
Quadre 10. Conquesta de València (28 de setembre del 1238). Mides (cm): 206 x 141

de Navarra. El resultat fou la derrota dels almohades d'al-Àndalus, i l'inici del domini dels cristians a la península Ibèrica amb les posteriors conquestes cap al sud, tant dels castellans (Còrdova, 1236 i Sevilla, 1248), com del mateix Jaume I (Mallorca, 1229 (quadre 7 i 8) València, 1238 (quadre 10) i Múrcia, 1266). La segona batalla protagonitzada pel pare de Jaume I fou, en aquest cas, la derrota a la vila llenguadociana de Muret, el dijous 12 de setembre de 1213,¹² davant les forces croades¹³ de Simó de Montfort. Muret suposà la fi de l'expansió de la

Corona d'Aragó per terres ultrapirinenques, la fi del somni d'un gran estat format per les terres occitanes, el regne d'Aragó i el Principat de Catalunya, però alhora obligà a fixar els interessos polítics, militars i econòmics cap a la Mediterrània, acció que començà a dur a terme Jaume I, amb la conquesta de Mallorca, el 1229, el mateix any que se signava la Pau de París, que suposava la incorporació del comtat de Tolosa i del Llenguadoc al regne de França. La tercera batalla, decisiva també per la seva transcendència en la correlació de forces de l'Europa del segle XIII, sobretot perquè ratificà la consolidació de la monarquia feudal francesa, fou el triomf del rei Felip II August (1179-1223), aquest cop al nord, contra els anglesos de Joan Sense Terra (1199-1216) i els alemanys d'Otò IV (1209-1218), a Bouvines (Flandes Való), el 27 d'agost de 1214.¹⁴ Tanmateix, en l'orientació politicomilitar del rei conqueridor i en el conjunt de la seva vida hi jugaria un paper de primeríssim ordre l'Església, com no podria ser altrament en un rei medieval. L'església catòlica, com a estructura jeràrquica, amb el Sant Pare al capdavant, i la religiositat cristiana. No oblidem que en aquell temps la societat europea es defineix per ser cristiana, *Societas Christiana*, i per això mateix, segons Roma, ha de ser dirigida pels papes, com a vicaris de Crist i hereus de l'apòstol Pere. Justament, el segle de Jaume I, el segle XIII, és la gran centúria de l'autoritat pontifícia reforçada. El gran segle de l'anomenada Teocràcia Pontifícia i de la seva lluita i arbitratge enfront dels poders temporals. Jaume I veurà desfilar, al llarg de la seva vida, fins a dotze papes, alguns figures destacadíssimes com Innocenci III (1198-1216), qui, a través de la magna reunió de la jerarquia eclesiàstica en el IV Concili del Laterà (1215), havia imposat per

primer cop l'obligació de confessar i combregar almenys un cop l'any per la Pasqua davant del rector propi, havia reforçat la lluita contra l'heretgia càtara, recuperava la idea de croada, aprovava i protegia els nous ordes religiosos mendicants, franciscans i dominics especialment, i actuava amb fermesa en el terreny polític, entre d'altres mesures. Un seguit d'accions de reforç de l'autoritat pontifícia, que continuarien durant les dècades del 1200, i que exercirien la seva influència, que incidirien en l'acció dels governants, com Jaume I. Cal recordar l'acció decidida d'Innocenci III –tot i haver atiat la lluita contra Pere el Catòlic per la qüestió càtara– en imposar la reposició del petit Jaume a la Corona d'Aragó, que era retingut per Simó de Montfort. Jaume I rebé una protecció especial de Roma, durant els anys de la seva infantesa i joventut, i aquest fou un deute que sempre tindria ben present: “som fills especials de la Santa Romana Església i estem especialment constituïts sota la seva protecció i custòdia...”.¹⁵ Així s'expressava, el 15 d'abril de 1226, a l'edat de 18 anys, en un mandat adreçat a tot els súbdits, en relació amb mesures contra la persistència dels heretges albigeos (càtars). I de fet, en aquesta línia marcada per la cúria pontifícia, Jaume I optà decididament per afavorir, per exemple, la instal·lació dels ordes mendicants,¹⁶ o per impulsar la convocatòria de concilis provincials tarraconenses, entre els quals voldríem destacar els celebrats a Lleida¹⁷ els anys 1229 i 1237: el primer, reunit a la seu catedralícia, en plena construcció, recollia les esmentades i importantíssimes disposicions emanades del IV Concili del Laterà. El segon imposava noves mesures per a la repressió del catarisme, molt estès a les terres de Lleida;¹⁸ un concili que tingué, d'altra banda, la presència del dominic fra Ramon de Penyafort, un dels elements més actius, al costat del papa Gregori IX (1227-1241), en l'establiment i reforç de la Inquisició. Fins i tot, el monarca, acudiria amb 66 anys, al II Concili de Lió, de 1274, per tractar d'una nova croada i altres temes d'ultramar. Allà fou rebut pel Sant Pare amb tota solemnitat i el rei restà meravellat davant la presència del pontífex: “El Apostoli era en sa cambra ; e quan li dixeren que Nós veníem, tot revestit eixí, e veent-lo passar denant Nós, e anà's a seer en sa cadira, e Nós faem-li la reverència aquella que els reis fan al Papa e han acostumat de fer; e hagen –nos mesa una cadira en què Nós siguésem, prop de la sua e a la dreta part” (*Llibre dels Feits*, cap. 525). Tanmateix, se n'anà del concili sense una de les grans il·lusions que tenia: ésser coronat pel Papa, per la qual cosa havia portat la corona d'or i pedres precioses. No pogué ser, després de tot el que havia fet per l'expansió de la cristiandat. (*Llibre dels Feits*, cap. 536-538).

Sobretot, però, el favor i la protecció de Déu, directament; la gràcia divina que havia de ser completada, però, amb obres. I aquest objectiu guià bona part de les seves accions, d'acord amb la Crònica; merèixer el favor obtingut: “E ja fos açò que'l començament de la nostra naixença fos bo, en les obres nostres havia mester mellorament...” (*Llibre dels Feits*, cap. I). I en aquesta direcció, el pintor Borrell recull, en una sola imatge (quadre 3), les primeres mostres d'aquella protecció de la divinitat amb motiu del naixement del rei, el 1208: la mateixa concepció, malgrat el refús esmentat del rei Pere per la reina Maria, així com la salvació de la seva

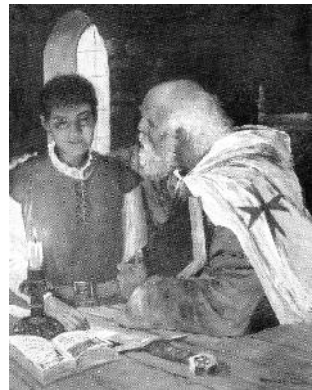

Quadre 3. El bressol (1208).
Mides (cm): 108 x 141

vida en desviar una pedra que li havia estat llençada mentre era al bressol: “E aenant, Nós jaent en lo bressol, tiraren per una trapa sobre Nós un cantal, e caec prop del bressol, mas Nostre Senyor nos volgué storçre que no moríssem.” Al mateix temps, el pintor exemplifica, també, quin fou el procediment per escollir el nom de l’infant, tot mostrant-nos com es manté encesa una de les dotze candelles, la de l’apòstol Jaume: “E (la reina) féu fer dotze candelles, totes d’un pes e d’una granea, e féu-les encendre totes ensems, e a cada una mes sengles noms dels apòstols, e promès a Nostre Senyor que aquella que pus duraria, que aquell nom hauríem Nós. E durà més la de Sent Jacme, bé tres dits de través que les altres. E per açò e per la gràcia de Déu havem Nós nom en Jacme...” (*Llibre dels Feits*, cap. 5). Cal recordar, en aquest sentit, que l’època del naixement del futur Jaume I coincideix amb el moment de més esplendor de les peregrinacions a Sant Jaume de Compostel·la, a tot Europa.¹⁹

El *Llibre dels Feits*, com tota obra dirigida a narrar les gestes d’un rei medieval, manifesta sobretot l’origen diví de la monarquia. El ciutadà de Lleida Guillem Sassala recorda al rei, en el capítol 36, que “Déus volc que en est segle fossen reis”, de manera que els exemples de protecció es succeïxen –tot i que, insistim, s’han de merèixer, en paraules del propi rei–. Així ho veurem, entre tants altres, en l’aparició de sant Jordi en la conquesta de Mallorca (quadre 8): “E segons que els sarraïns nos contaren, deïen que viren entrar primer a cavall un cavaller blanc ab armes blanques; e açò deu ésser nostra creença que fos Sent Jordi, car en estòries trobam que en altres batalles l’han vist de crestians e de sarraïns moltes vegades” (*Llibre dels Feits*, cap. 84). Destaquem que aquesta seria la referència més antiga que trobem en la historiografia catalana a l’aparició de sant Jordi, tal com va assenyalar ja fa uns quants anys Ramon d’Alòs-Moner.²⁰ O, quan és ferit mentre es produeix el setge de la ciutat de València: “un ballester tirà’ns e de part lo capell de sol e el batut donà’ns en lo cap ab lo cairell, prop del front. E, Déus que ho volc, no traspassà lo test, e eixí’ns bé a la meitat de la testa la punta de la sageta” (*Llibre dels Feits*, cap. 266). Interessa, també, en aquest sentit, la missió divina que té encomanada el rei Jaume a la península Ibèrica, tal com expressava la visió que va tenir un frare navarrès, mentre dormia, a qui se li aparegué un home amb vestidures blanques, tot dient-li: “Jo son àngel de Nostre Senyor e dic-te que aquest embarg que és vengut entre los sarraïns e els cristians en Espanya, creés per cert que un rei los ha tots a restaurar e a defendre aquell mal que no venga en Espanya. E demanà’l aquest frare, que era de Navarra, qual rei seria aquell, e ell respòs que el rei d’Aragó que ha nom Jacme” (*Llibre dels Feits*, cap. 389).

Tampoc no podem oblidar, quant a aquesta adhesió a la voluntat als determinis de la cristiandat, així com el seu entusiasme per la lluita contra l’infidel musulmà –propiciada per Roma– la seva estança i formació de petit entre els cavallers templers del castell de Montsó (quadre 5), entre l’agost de 1214 i el juny de 1217, d’acord amb la voluntat expressada en el testament per la seva mare, Maria de Montpeller, morta a Roma el 19 d’abril de 1213. A Montsó coincidiria amb el seu cosí Ramon Berenguer de Provença, sota la protecció del mestre del Temple a Aragó i Catalunya, Guillem de Montrodon²¹ (*Llibre dels*

Quadre 5. Castell de Montsó (1214-1217). Mides (cm): 92 x 112

Feits, cap. 11), i on es posarien bona part de les bases de la seva preparació militar, religiosa i cultural; aquell esperit de croada que animaria les seves accions. No totes, certament, coronades amb l'èxit esperat, com s'esdevingué el 1269, quan intentava anar a Terra Santa amb l'estol croat però uns temporals mediterranis a la tardor li ho van impedir, i va haver de refugiar-se al port d'Aigües Mortes, mentre la resta dels vaixells expedicionaris continuaven la via d'Orient (*Llibre dels Feits*, caps. 482-493).²²

“El rei que té Lleida”

Ja hem tingut ocasió d'anar-ho veient, però, certament, Jaume I, al protagonisme i extraordinària activitat política del qual es deu bona part del gran impuls de la societat de la Corona d'Aragó i de les seves institucions al llarg del segle XIII, va mantenir uns lligams especials amb la ciutat i les terres de Lleida. Sobretot d'ençà d'aquella cort de 1214, quan només tenia 6 anys, i en situació ben compromesa, representants dels estaments catalans i aragonesos li juraren fidelitat com a rei, poc abans de marxar al castell de Montsó. Aquest fet, ben recordat a la Crònica, es produí al palau de la Suda, al castell del rei de la ciutat de Lleida: “E hagueren altre consell que en nom de Nòs e ab segell novell que ens faeren fer, que manássem Cort a Lleida de catalans e aragoneses, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e els abats, e els rics hòmens de cada u dels regnes, e de cada ciutat deu hòmens ab auctoritat dels altres de ço que ells farien que fos feït. E tots vengren al dia de la Cort, llevat Don Ferrando e el comte Don Sanxo, car havien esperança que cascú fos rei. E aquí juraren-nos tots que ens guardarien nostre cors e nostres membres e nostra terra, e que ens guardarien en totes coses e per totes...” (*Llibre dels Feits*, cap. 11). Sens dubte una reunió molt important de la qual destaquem un element: la fidelitat que rebé el rei a Lleida i que es tornaria a repetir en diverses ocasions, especialment durant la primera meitat del segle XIII. La ciutat i els seus dirigents rebrien compensacions i l'afecte del rei: entre les primeres mesures, la confirmació, el 1224, del que s'anomenaria *privilegi de defensa i bandera*, mitjançant el qual la ciutat podia sortir amb l'host

Quadre 4. Palau de la Suda (1214). Mides (cm): 157 x 100

armada i així fer valer els seus drets, tal com s'havia dibuixat en el privilegi de consolat, atorgat pel pare de Jaume I, el rei Pere el Catòlic, el 1197. Sens dubte, però, un pas important que permetria la consolidació del municipi fou la superació del dualisme existent en el domini de la ciutat, és a dir, la desaparició de la jurisdicció del comte d'Urgell (vigent des de la conquesta de Lleida, el 1149) i la conversió definitiva de Lleida en ciutat reial. Dita conversió s'esdevingué l'1 d'agost de 1228, mitjançant el pacte signat pel rei Jaume I i la comtessa Aurembiaix d'Urgell,²³ després que el primer afavorís les peticions de la comtessa de recuperar el seus estats urgellesos davant del que hom considerava usurpació per part del noble Guerau de Cabrera. A canvi, Aurembiaix retia homenatge feudal al rei i li cedia tots els drets que fins aleshores havien tingut els comtes d'Urgell sobre la ciutat de Lleida, que passava, tal com hem dit, així, a ser estrictament

Quadre 6. Aurembiaix d'Urgell (agost del 1228).
Mides (cm): 141 x 109

ratificava el projecte d'expedició a Mallorca que havia estat discutit i preparat a Tarragona, a casa del mercader de Barcelona Pere Martell, expert en l'art de la navegació i bon coneixedor de les possibilitats comercials que obria el domini de les Illes Balears musulmanes a la Mediterrània. El pintor Borrell presenta en el quadre 7 l'expedició d'unes 150 embarcacions que, des de les costes tarragonines de Salou, Cambrils i Tarragona es féu a la mar el 5 de setembre de 1229 (*Llibre dels Feits*, cap. 55), en direcció a Mallorca. Però la conquesta d'una ciutat era difícil, sobretot si estava ben protegida per murs i valls. No era suficient el llançament de pedres amb els diferents tipus de catapultes que s'utilitzaven, o l'avançament cap als murs mitjançant trinxeres; calia salvar l'espai de la vall, omplir-lo per poder fer passar l'exèrcit. I la solució fou aportada, justament, pels lleidatans Proet i Joan Xicó, el 31 de desembre de 1229 (quadre 8): "E puis vengren dos hòmens de Lleida. En Proet per nom, e en Johan Xicó, e un altre llur companyó, e dixeren: -Senyor, si vós fets perquè, nós rasarem lo vall, perquè poran entrar cavalls armats. E dixem Nós: -E sots bé segurs que fer-se pusca?— Oc —dixeren ells— amb la voluntat de Déu, e amb que Vós nos fassats guardar. E Nós dixem que ens plaïa molt, e que els ho graïem, e que començassen sa obra, e Nós dar-los hiem qui els guardarien. E començaren de rasar lo vall d'esta manera: que metien un llit de llenya per al vall e altre de terra..." (*Llibre dels Feits*, cap. 73). I el mateix Joan Xicó pren protagonisme en la conquesta d'Eivissa, l'agost de 1235: "E Joan Xicó, qui era de Lleida, fo lo primer hom qui entrà en la cerca del mur de la vila. E així hageren en esta manera la vila e el castell, sí que el trabuquet no hi tirà deu pedres" (*Llibre dels Feits*, cap. 126).²⁴ I aquest compromís lleidatà continuà en l'altra gran acció de conquesta del rei Jaume: la ciutat i el regne de València (quadre 10), terres cobejades pels cristians del nord, especialment per la noblesa aragonesa i els ordes militars, tal com havien manifestat en la

real. El pintor Borrell recull, en el quadre 6, la intervenció del ciutadà i prohom lleidatà Guillem Sassala a favor dels drets de la comtesa, tal com ens ho narra el *Llibre dels Feits*, cap. 36. Fruit d'aquesta nova situació jurídica i del creixement que experimentava la ciutat, aquell mateix any de 1228, el jurista Guillem Botet feia una recopilació de totes les lleis (privilegis, franqueses, ordinacions, estatuts i bans municipals, costums, etc.) que suposava la primera compilació de dret local que es realitzava a Catalunya: les *Consuetudines Ilerdenses*.

A final del mateix 1228, la cort de Barcelona ratificava el projecte d'expedició a Mallorca que havia estat discutit i preparat a Tarragona, a casa del mercader de Barcelona Pere Martell, expert en l'art de la navegació i bon coneixedor de les possibilitats comercials que obria el domini de les Illes Balears musulmanes a la Mediterrània. El pintor Borrell presenta en el quadre 7 l'expedició d'unes 150 embarcacions que, des de les costes tarragonines de Salou, Cambrils i Tarragona es féu a la mar el 5 de setembre de 1229 (*Llibre dels Feits*, cap. 55), en direcció a Mallorca. Però la conquesta d'una ciutat era difícil, sobretot si estava ben protegida per murs i valls. No era suficient el llançament de pedres amb els diferents tipus de catapultes que s'utilitzaven, o l'avançament cap als murs mitjançant trinxeres; calia salvar l'espai de la vall, omplir-lo per poder fer passar l'exèrcit. I la solució fou aportada, justament, pels lleidatans Proet i Joan Xicó, el 31 de desembre de 1229 (quadre 8): "E puis vengren dos hòmens de Lleida. En Proet per nom, e en Johan Xicó, e un altre llur companyó, e dixeren: -Senyor, si vós fets perquè, nós rasarem lo vall, perquè poran entrar cavalls armats. E dixem Nós: -E sots bé segurs que fer-se pusca?— Oc —dixeren ells— amb la voluntat de Déu, e amb que Vós nos fassats guardar. E Nós dixem que ens plaïa molt, e que els ho graïem, e que començassen sa obra, e Nós dar-los hiem qui els guardarien. E començaren de rasar lo vall d'esta manera: que metien un llit de llenya per al vall e altre de terra..." (*Llibre dels Feits*, cap. 73). I el mateix Joan Xicó pren protagonisme en la conquesta d'Eivissa, l'agost de 1235: "E Joan Xicó, qui era de Lleida, fo lo primer hom qui entrà en la cerca del mur de la vila. E així hageren en esta manera la vila e el castell, sí que el trabuquet no hi tirà deu pedres" (*Llibre dels Feits*, cap. 126).²⁴ I aquest compromís lleidatà continuà en l'altra gran acció de conquesta del rei Jaume: la ciutat i el regne de València (quadre 10), terres cobejades pels cristians del nord, especialment per la noblesa aragonesa i els ordes militars, tal com havien manifestat en la

Quadre 9. El casament amb Violant d'Hongria (8 de setembre del 1235). Mides (cm): 225 x 185

reunió que van celebrar amb el rei a la vila d'Alcanyís, el gener de 1232 (*Llibre dels Feits*, caps. 127-131).²⁵ Certament, la participació dels lleidatans fou també molt notable, tant en el pla militar com econòmic, mèdic i espiritual.²⁶ De fet, la defensa del Puig de Santa Maria, un dels llocs estratègics per a la futura acció sobre la ciutat de València, que començaria amb l'assentament del campament reial entre el Grau i la ciutat, s'havia mantingut, en bona part, gràcies a l'ajut econòmic de la ciutat de Lleida. Efectivament, el rei havia anat a la ciutat del Segre a demanar diners per pagar els mercaders que havien proveït al campament reial: "E anam a Lleida, e manllevam dels prohòmens seixanta milia sous e pagam los mercaders, e l'àls que romania, enviamlos-ho per l'aigua a compliment de la ració de la farina e del vi. E d'aquí anam-nos-en a Osca" (*Llibre dels Feits*, cap. 216). A més, una gran part dels repobladors vindrien d'aquestes terres,²⁷ ben acompanyats pel bisbe Pere d'Albalat i els frares dominics, com fra Pere de Lleida, esmentat en el capítol 237 del *Llibre dels Feits*. Altres acompanyants –i ben necessaris!–, els metges i apotecaris. El rei Jaume els valora en el setge de València: "E trobava hom tota cosa que hom volgués, a vendre e a comprar, així com faria hom en una ciutat, sí que ipotecaris hi havia de Montpeller e de Lleida qui hi venien espècies, així com faria hom en una gran vila, també a malalts com a sans" (*Llibre dels Feits*, cap. 265); i més endavant, tot destacant que, en aquest llibre, vol parlar de les coses importants i no de "menuderies", refereix: "mas de les coses que foren grans e bones, d'aquelles volem tocar e parlar. E aitant podem retraure d'aquella host, que Nós, que n'havem feites bé trenta, no vim anc neguna saó host tan bé bastada com aquella, de les coses que eren mester per ajuda d'home, sí que els malaltes trobaven consell d'apotecaris com si fossen en Barcelona o en Lleida" (*Llibre dels Feits*, cap. 270).²⁸

I els serveis prestats tindran el seu premi. El pintor imagina una estada del rei a la Seu, l'actual Seu Vella, entre els anys 50 i 60 del segle XIII (quadre 11). Atesa l'especial vinculació del rei amb Lleida, és versemblant imaginar-se'l força interessat per l'obra arquitectònica de més abast i més innovadora bastida mai fins aleshores a Catalunya. Altrament, hi destina *obligatòriament* diners des del concili tarraconense celebrat a Lleida, el 1246. El dit concili, desenvolupat al convent dels franciscans, s'havia reunit bàsicament per solucionar un problema generat pel mateix rei, acusat d'haver fet tallar la llengua al seu confessor, el bisbe fra Berenguer de Castellbisbal, la qual cosa li valgué l'excomunió dictada pel papa Innocenci IV. El rei fou, finalment, absolt després d'haver-se declarat culpable i penedit personalment davant l'assemblea, el 14 d'octubre de 1246.²⁹ Però fou obligat a assumir algunes responsabilitats econòmiques com a penitència: possibilitar l'acabament de l'abadia cistercenca de Benifassà, filial de Poblet, tot assignant-li una renda anual de 200 marcs de plata; dotar l'hospital de

Quadre 11. Visita a les obres de la Seu Vella (1250-1260). Mides (cm): 108 x 141

pobres i peregrins de València; fundar una capellania perpètua a la catedral de Girona i, finalment, el que ens interessa ara, assignar a la seu de Lleida, en plena construcció, el cobrament dels delmes de les lleudes i els passatges (impostos sobre el tràfic de mercaderies a la ciutat) que rebia el rei a Lleida i que, sens dubte, suposarien una entrada no gens menyspreable de diners per a la construcció de la catedral.

Però si l'església lleidatana es veia beneficiada, l'altra institució local que gaudiria del suport regi fou el municipi. Efectivament, tal com ens mostra Antoni Borrell en el quadre 12, el 19 d'agost de 1264, Jaume I, com a premi pels serveis prestats per la ciutat de Lleida, concedia als responsables municipals Pere de Tolosa, Bernat de Sant Martí, Aparici i Bernat d'Agramunt, a la resta de prohoms i al conjunt de la ciutat, el privilegi de la Paeria,³⁰ punt culminant de la història municipal lleidatana –després de la carta de poblament de 1150 i del privilegi de consolat de 1197– i reconeixement explícit de la seva personalitat jurídica.

Final

Com hem dit al començament, Jaume I va morir a València el 27 de juliol de 1276, després de fer front a una revolta dels sarraïns

del regne de València, ajudats per tropes del regne de Granada i del nord d'Àfrica, i d'haver abdicat, uns dies abans, (Alzira, 21 de juliol de 1276) a favor del seu fill Pere. Volia acabar els seus dies a Poblet, on ja havia escollit sepultura, però no hi fou a temps. El seu fill, futur Pere el Gran, féu traslladar el cos fins al monestir amb gran solemnitat per al seu enterrament. Escoltem, ara, per acabar, les paraules del cronista Bernat Desclot, *Llibre del rei en Pere*, cap. 73: "Quan lo rei hac donada la sua gràcia a son fill l'enfant Pere, e l'hac beneït e li hac dites moltes bones paraules, e l'hac fet senyor e hereu de son regne, e l'infant en Pere, son fill, hac oïdes e enteses les sues paraules, plorant e sospirant de pietat e de gran dolor que havia de son pare, qui havia estat lo mellor rei qui anc fos e el pus agradable a totes gents, qui així es partia d'ell e de son regne, besà-lo en la boca, puis besà-li les mans e estec-li denant tota via, que anc per mejar, ne per beure, ne per dormir no se'n partí, tro que els àngels del cel vegren ab gran alegria, qui li preseren l'ànima del cors e la se'n muntaren al cel davant Déu. E l'infant En Pere féu venir tots los barons de la sua terra e els rics-hòmens de les ciutats, e ab gran honrament portà lo cors del

Quadre 12. El privilegi de la Paeria (Lleida, 19 d'agost del 1264). Mides (cm): 157 x 125

Quadre 14. La mort del rei. (Monestir de Poblet, 1276). Mides (cm): 225 x 185

beneït rei son pare al monestir de Poblet, e aquí féu-lo soterrar molt honradament". Antoni Borrell tanca l'exposició amb la darrera escena imaginada: el cos present del rei Jaume amb l'hàbit del cister, al monestir de Poblet, seguint les passes endegades pel seu avi, Alfons el Cast.³¹

Notes

- 1- F. Carreras Candi, "La creuada a Terra Santa (1269-1270)", *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, dedicat al rey en Jaume I y a la seva época*, Primera part, Barcelona, 1909, p. 106.
- 2- Nascut a Barcelona, l'any 1927 i establert a Baldomar, la Noguera, des de fa anys. Vegeu, Joan M. Nadal Gaya, *Diccionari de pintors, escultors, gravadors i dibuixants. L'art a Lleida del segle XX*, Lleida, 2003.
- 3- Seguim l'edició de F. Soldevila, actualitzada amb revisió filològica de Jordi Bruguera i històrica de M. Teresa Ferrer, *Les quatre grans cròniques. I. El Llibre dels Feits del rei en Jaume*, Barcelona, IEC, 2007.
- 4- No disposem del manuscrit original; la còpia més antiga conservada és la que es féu per manament de l'abat de Poblet, lloc on estava enterrat el monarca, Ponç de Copons, ja a mitjan segle XIV (1343).
- 5- M. Milà i Fontanals, *De los trovadores de España*, Barcelona, 1861, p. 382. S. Gili Gaya, "Mencions de Lleida a les poesies dels trobadors", *Vida Lleidatana*, any IV, n. 62 (1929), p. 6-7.
- 6- J. Lladonosa, "Jaime I el Conquistador y la ciudad de Lérida", *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1976, p. 459, nota final: "Es imposible, pues, estudiar el reinado de Jaime I el Conquistador, en general, sin referirse ampliamente y con objetividad honestidad a Lérida y a sus instituciones forales".
- 7- Bernat Desclot, *Llibre del rei en Pere*, cap. 12.
- 8- Ho ha sintetitzat molt bé Joan F. Cabestany, *Jaume I. Conqueridor i home de govern (1208-1276)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2004, p. 11-15.
- 9- El conqueridor de Còrdova (1236) i Sevilla (1248)
- 10- El Tractat d'Almísrà (avui municipi del Camp de Mirra, a l'Alcoià), signat el 24 de març de 1244, marcava la línia divisòria entre els regnes de Castella i de València, que passava per la confluència del Xúquer i el Cabirol, per les serres d'Aiora, pel port d'Almansa i pel port de Biar. Aquest tractat confirmava l'acord a què havien arribat Alfons el Cast i Alfons VIII de Castella, al Tractat de Cazola, el 20 de març de 1179. El Tractat d'Almísrà fou vigent fins a l'anomenada Sentència de Torrelles, de 1304, en època de Jaume II, en què foren incorporats al regne de València: Oriola, Alacant i Elx. Vegeu el treball de J. D. Garrido i Valls, "Almísrà, un topònim important del regnat de Jaume I", a *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes-Miscel·lània Joaquim Moles /2*, LVII (2008), p. 5-28.
- 11- Criticat per bona part de la historiografia, el Tractat de Corbeil significà la renúncia del rei francès a tots els drets que com a descendent de Carlemany pogués tenir sobre els comtats catalans; alhora Jaume I renunciava a tots els drets sobre territori occità. Certament, el tractat se signava en uns moments de domini de la monarquia francesa dels Capets, convertida, durant el segle XIII, en potència hegemònica a l'Europa occidental.
- 12- Vegeu el treball de M. Alvira Cabrer, *12 de septiembre de 1213. El Jueves de Muret*, Universitat de Barcelona, 2002.
- 13- Recordem que l'argument esgrimit pel papat per combatre Pere el Catòlic i els seus aliats i vassalls ultrapirinencs era la lluita contra els heretges càtars o albigesos. Un argument que serví, alhora, als interessos d'expansió territorial dels francs a les terres del sud.
- 14- Vegeu la monografia que hi dedicà el gran historiador francès Georges Duby, *Le dimanche de Bouvines*, Paris, Gallimard, 1973.
- 15- J. Miret i Sans, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, Barcelona, IEC, 1918. Ed. facsímil, Barcelona, IEC, 2007, p. 60: "quanto nos sumus speciales filii Sanctae Romanae Ecclesiae et sub eius protectione et custodia specialiter constituti".
- 16- Cal destacar que el convent dels franciscans de Lleida (ca. 1217-1220) és el primer dels que es fundaren a la Corona d'Aragó. Vegeu P. Sanahuja, "Monestir de fraïmenors observants de Lleida", *AST*, XI (1935). De la importància dels franciscans a Lleida en dona bona prova el fet que a les pintures murals de l'església d'Assis, de Giotto, aparegui l'escena narrada de la curació de l'home de Lleida. Vegeu Joan J. Busqueta, *Baixa Edat Mitjana*, dins *Història de Lleida*, vol III, Lleida, Pagès Editors, 2004, p. 229-231.
- 17- Vegeu en general el treball recent de R. Sabanés, *Els concilis ilerdenses de la província eclesiàstica Tarraconense a l'Edat Mitjana*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.
- 18- Vegeu J. Ventura, *Els heretges catalans*, Barcelona, 1963.
- 19- Vegeu, entre d'altres, Carlos G. Costoya, *Las peregrinaciones jacobaeas*, Madrid, San Pablo. 1999, p. 49-52. Pel que fa a Catalunya, cal consultar les actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, Cervera i Lleida (octubre de 2003, *El camí de Sant Jaume i Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007). Cal recordar, així mateix, el paper de la ciutat

- de Lleida com un dels grans centres de referència del pelegrinatge compostel·là, durant el primer terç del segle XIII, tal com va assenyalar J. Yarza, "Primeros talleres de escultura en la Seu de Lleida", dins *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*, Lleida, Ajuntament, 1991, p. 39-53.
- 20- Sant Jordi, *Patró de Catalunya*, Barcelona, 1926.
- 21- Vegeu A Pladevall, *Guillem de Montrodon, Mestre del Temple a Catalunya (1205-1212)*, Lleida, Pagès Editors, 1993.
- 22- Vegeu F. Carreras Candi, *Op. cit.*, p. 119. Vegeu també, Engracia Alsina Prat, *Jaime el Conquistador y sus relaciones con los Santos Lugares*, dins "Jaime I y su época", Zaragoza, 1980, p. 7-16.
- 23- Vegeu, com a estudi més recent, el treball de D. Domingo, *A la recerca d'Aurembaix d'Urgell*, Lleida, Universitat de Lleida-Institut d'Estudis Ilerdencs, 2007.
- 24- Vegeu, en general, un estudi sobre les relacions entre Mallorca i Lleida a l'Edat Mitjana a J. Lladonosa, *Relacions entre Mallorca i Lleida a l'època medieval*, Barcelona, R. Dalmau, 1976.
- 25- El noble aragonés Blasc d'Alagó en fa l'elogi següent: "E és la mellor terra e la pus bella del món. Que jo, senyor, he estat en València bé dos anys o pus, quan vós me gitàs de terra. E no ha vui dejús Déu tan delitós llogar con és la ciutat de València e tot aquell regne; e ten bé set jornades de terra de llong. E, si Déus vol que aquell conquirats, e volrà-ho, la mellor cosa haurets conquesta de delits e de forts castells que sia en el món" (*Llibre dels Feits*, cap. 128). No ens estranyin, doncs, les paraules emocionades del rei Jaume quan veu la senyera reial onejant als murs de la ciutat: "E quan vim nostra senyera sus en la torre, descavalcam del cavall, e endreçam-nos vers orient, e ploram de nostres ulls, e besam la terra per la gran mercè que Déus nos havia feita" (*Llibre dels Feits*, cap. 282). El pintor Antoni Borrell recrea aquest instant en una de les escenes més aconseguides de l'exposició (quadre 10).
- 26- Vegeu, en general, un estudi sobre les relacions històriques entre Lleida i València a F. Mateu Llopis, *Lérida y sus relaciones con Valencia*, Lleida, IEI, 1976.
- 27- Vegeu en aquest sentit els treballs d'E. Guinot "L'alta noblesa catalana en la conquesta de València", *AEM* (1996); *Els Fundadors del Regne de València*, 2 vols. València, Editorial 314, 1999.
- 28- No insistirem ara en el perquè d'aquesta tradició mèdica i d'apotecaris a Lleida. Cal recordar que Lleida fou ciutat musulmana fins al 1149 i, a més, tenia una florent i prestigiosa comunitat jueva. En ambdós casos la medicina fou una de les preocupacions dels dirigents i estudiosos. A final del segle XIII, Lleida serà la seu del primer Estudi General de Catalunya, i dels territoris hispànics de la Corona d'Aragó. La facultat de medicina tindrà un gran protagonisme. Vegeu Joan J. Busqueta, *Baixa Edat Mitjana...Op. cit.*, 2004.
- 29- J. Miret i Sans, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*. Edició facsímil amb pròleg de M. Teresa Ferrer, Barcelona, IEC, 2007, p. 183.
- 20- El document a AML (Arxiu Municipal de Lleida), *Fons Municipal*, Pergamí 45.
- 31- Vegeu G. Gonzalvo, *Poblet, panteó reial*, Barcelona, R. Dalmau, 2001.